

О. В. Константінова,
м. Рівне

ГІПЕРО-ГІПОНІМІЧНІ ВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНІВ ОПОДАТКУВАННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджується сутність лексико-семантичної категорії гіперо-гіпонімії на матеріалі англійської термінологічної оподаткування. Вивчаються гіперо-гіпонімічні відношення термінологічних одиниць, які сприяють упорядкуванню ієрархічної організації термінів та оптимізації термінографічної роботи. Аналізуються моноієрархічні та поліієрархічні зв'язки понять, що їх демонструє термінологічна лексика оподаткування. Встановлюється, що експлікаторами гіпонімії в терміносистемі оподаткування виступають відношення структурно-семантичної похідності та наявність інтегральної семи в значеннях термінів.

Ключові слова: гіперонім, гіпонім, гіперо-гіпонімічні відношення, термін

ГИПЕРО-ГИПОНИМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ ТЕРМИНОВ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье исследуется сущность лексико-семантической категории гиперо-гипонимии на материале англоязычной терминологии налогообложения. Изучаются гиперо-гипонимические отношения терминологических единиц, которые способствуют упорядочению иерархической организации терминов и оптимизации терминографической работы. Анализируются моноиерархические и полииерархические связи понятий, демонстрируемые терминологической терминологией. Устанавливается, что экспликаторами гипонимии в терминотерминологии налогообложения выступают отношения структурно-семантической производности и наличие интегральной семы в значениях терминов.

Ключевые слова: гипоним, гипероним, гиперо-гипонимические отношения, термин.

HYPER-HYPONYMIC RELATIONS OF TAXATION TERMS IN THE ENGLISH LANGUAGE

The article deals with hyper-hyponymic relations of terminological units, and studies essential features of this lexico-semantic category on the basis of the English taxation terms. Hyper-hyponymy of terminology, reflecting hierarchical organization of its elements, is one of the basic paradigmatic relations of special lexicon. In this paper we attempt to consider the concept of hyper-hyponymy from the terminologist's point of view; to determine the explicators of terminological hyper-hyponymic relations; to study the types of hyper-hyponymic relations in the English taxation terminology. The linguistic units under study are 697 tax terms belonging to such conceptual term groups as «tax», «taxation system elements», «tax policies elements». Hyponymic relations of terms are close to synonymic ones, but it is the internal hierarchical organization of the term system and the definitions of the terms which reveal the category-specific character rather than synonymic nature of their relations. The explicators of hyponymy within the terminology are relations of structural and semantic derivation between the terms, and the existence of the integral seme in the meaning structure of the terms. Hyper-hyponymic relations synchronously reflect all changes in scopes of the concepts and their re-subordination. Hyper-hyponymic structuring of special lexicon represents the results of cognitive and classificatory activity of man.

Key words: hyperonym, hyponym, hyper-hyponymic relations, term.

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістична наука приділяє значну увагу термінознавчим дослідженням, оскільки потужні процеси створення новітніх понять на позначення нових науково-технічних, суспільних, фінансово-економічних процесів, об'єктів, явищ та їхніх якостей і характеристик з одного боку, та інтенсифікація процесів обміну інформацією, зокрема в царині спеціалізованого перекладу, з іншого боку, вимагають усунення проблеми дефіциту одно- і двомовних друкованих та електронних термінологічних джерел для прикладних цілей. Термінографічна робота завжди ґрунтується на упорядкуванні понять і мовних знаків у межах певної терміносистеми, що потребує застосування інтегрованого ономазіологічно-семасіологічного підходу до вивчення термінів. До базових парадигматичних відношень в термінології відносять гіперо-гіпонімію – ієрархічну організацію елементів терміносистеми [2].

Огляд останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми. Питання термінологічної гіпонімії у різних аспектах досліджували А. С. Герд, С. В. Гринев-Гриневич (у розрізі вимог до повного лексикографічного визначення терміна), Ю. І. Голуб (з точки зору вдосконалення параметризації словникової статті на матеріалі англійської мови), Г. Ю. Князева (з позицій вивчення гіперо-гіпонімічної структури лексики як способу пізнання мовної картини світу), О. І. Павлова (в з'явленні аспекті на матеріалі музичної терміносистеми в чотирьох європейських мовах), І. М. Кочан, Г. П. Мацюк, Т. І. Панько (на матеріалі української спеціальної лексики), А. Л. Міщенко (з точки зору перекладача спеціалізованих текстів на матеріалі німецької мови), А. В. Суперанская (у загальнотеоретичному аспекті вивчення термінологічних та багато інших лінгвістів.

Метою нашої статті є вивчення особливостей організації гіперо-гіпонімічних відношень англійської термінологічної оподаткування.

Завдання статті: 1) розглянути сутність поняття «гіперо-гіпонімія»; 2) визначити експлікатори термінологічної гіперо-гіпонімії; 3) вивчити типи гіпонімії в англійській термінології оподаткування.

Матеріал дослідження – 697 термінологічних одиниць, що належать до концептуальних груп термінів «податок», «елементи системи оподаткування» та «елементи податкової політики», відібраних методом суцільної вибірки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спеціальна термінологічна будь-якої галузі може містити близькі за значенням одиниці, які в загальнонаціональній мові часто вважаються синонімічним рядом, а у вузькій термінології створюють сукупність термінів, яка відбиває внутрішню організацію терміносистеми і не залежить від близькості / віддаленості значень слів на позначення спеціальних понять [1, с. 215], наприклад, у термінології оподаткування: **tax allowance, tax credit, tax discrimination, tax holiday** – податкова пільга, **license tax, franchise tax, severance tax** – податок на монополні права і привілеї.

Близькість спеціальних понять, позначуваних такими одиницями, визначається їхнім змістом і внутрішньою ієрархічною організацією відповідної терміносистеми, яка простежується через дефініції термінів, наприклад: **tax discrimination** надання податкової пільги для стимулювання (експорту тощо), **tax credit** податкова пільга у формі зменшення суми податкового зобов'язання, **tax holiday** податкова пільга, тимчасове звільнення від сплати податків (на термін освоєння нових потужностей підприємства тощо), **license tax** податок, що стягується з того, хто отримує право займатися такими видами діяльності як продаж алкогольних напоїв, риболовля, полювання тощо, **franchise tax** податок на монополні права і привілеї, що стягується з того, хто отримує права займатися певним видом бізнесу, таким, наприклад, як керування громадським переробним заводом або автобусною лінією, **severance tax** податок на видобуток і переробку природних ресурсів, наприклад, деревини, природного газу, нафти.

Таким чином, простежуємо не синонімічні, а категоріально-специфікаційні відношення між термінологічними одиницями, які є не синонімами, а еквонімами, адже терміни **tax discrimination, tax holiday** позначають різні види одного родового поняття **tax privileges** податкові пільги підприємству, **tax credit, tax allowance** є різновидами більш широкого поняття **tax benefits** податкові пільги фізичним та юридичним особам, а терміни **license tax, franchise tax, severance tax** слугують для позначення видів родового поняття **excise [tax]** акциз.

Гіперо-гіпонімічні (родо-видові) відповідності лежать в основі ієрархічної структури всього лексикону шляхом реалізації відношень імплікації (когнітивного аналогу реальних зв'язків сутностей матеріального світу). Родо-видова ієрархія лексичних одиниць складається із підпорядковуючи-підпорядкованих елементів. Підпорядковуючий елемент, гіперонім, виконує функцію ототожнення, а підпорядкований елемент, гіпонім, – функцію диференціації. Гіпонімічна організація лексики зумовлює те, що ієрархічно вищий клас складається з меншої кількості одиниць з більшим обсягом значення. Причому кожен клас є видом по відношенню до вищого класу в ієрархічному ланцюгу і родом по відношенню до нижчого. У терміносистемі майже кожен елемент взаємопов'язаний відношеннями рід-вид з іншими елементами. Вважається, що чим вище ступінь складності і вивченості певної відображеної у термінології ділянки, тим більше рівнів узагальнення і, відповідно, ярусів у гіперо-гіпонімічному блоці. Родо-видові зв'язки по-різному проявляються на мовному рівні.

По-перше, експлікатором гіпонімії може бути відношення структурно-семантичної похідності, яке в матеріальній оболонці термінологічних одиниць віддзеркалює логіко-поняттєву системність термінології. Гіпонімія такого виду реалізується в термінології оподаткування через термінологічне словосполучення (ТС), які є согіпонімами по відношенню до родового терміна, вираженого монолексемною одиницею. Монолексемний термін, як правило, виконує функцію ядра підпорядкованих ТС, а атрибутивні елементи формально виражають значення диференційних (видових) сем, наприклад:

- **tax** податок (гіперонім) – **direct tax** прямий податок, **indirect tax** непрямий податок (гіпоніми);
- **income** дохід – **after-tax income** чистий дохід (дохід після сплати податків), **before-tax income** дохід до сплати податків;
- **taxation** [система] оподаткування – **excessive taxation** надмірне оподаткування, **explicit taxation** явне /відкрите оподаткування, **implicit taxation** неявне оподаткування, **indirect taxation** непряме оподаткування, **direct taxation** пряме оподаткування, **multiple taxation** багаторазове оподаткування.

По-друге, співвідношення гіпонімів можуть існувати лише на рівні сем [2], що виявляється шляхом співставлення дефініцій, наприклад: **customs** «*customary / regular payments for the imported goods*» мито, **duty** «*an obligatory payment / tax you pay on the import, export, manufacture, or sale of goods*» податок / мито / збір, **rates** ^{BrE} «*a tax on commercial land and buildings paid to a local authority*» місцевий податок, **tariff** «*a tax or duty to be paid on a particular class of imports or exports*» тариф / мито. Аналіз дефініцій свідчить про наявність в їхній семантиці інтегральної (родової) семи «податок», що дозволяє зробити висновок про співвідношення цих термінів з гіперонімом **tax**.

Гіперо-гіпонімічна організація термінолексики може відображати як моноієрархічні, так і поліієрархічні зв'язки понять [3, с. 146]. Моноієрархічна система понять створюється шляхом пошагової конкретизації єдиного вихідного поняття додаванням індивідуалізуючих ознак; кожне таке конкретизоване поняття має тільки один підпорядкований елемент. Поліієрархічна система понять передбачає, що вихідне поняття може стати родовим по відношенню до декількох одиниць за різними характеристиками, створюючи таким чином ряди нерівномірної підрядності.

Моноієрархічний тип гіпонімії можна проілюструвати наступними прикладами:

- tax** податок > **income tax** податок на доходи > **personal income tax** податок на доходи фізичних осіб;
- securities** цінні папери > **tax-exempt securities** цінні папери, доходи по яких не оподатковуються > **daily adjustable tax-exempt securities** неоподатковувані цінні папери із щоденною фіксацією процентної ставки;
- holding company** холдінг-компанія > **personal holding company** приватна холдінг-компанія > **foreign personal holding company** іноземна приватна холдінг-компанія.

Родо-видові відношення характеризують не тільки суб'єктивно окреслені терміносистеми, а й виходять за межі таких систем, зв'язуючи термінологічний лексикон у єдине семантичне ціле. У вищенаведених прикладах підкреслені гіпероніми належать до більш широкої фінансово-економічної терміносистеми.

Поліієрархічний тип гіпонімії є більш поширеним в англомовній термінології оподаткування через складні непрямолінійні зв'язки понять у цій терміносистемі. Наприклад, реалізація підвидів поняття **tax** «податок» на мовному рівні в залежності від ознаки в основі класифікації відбувається у таких напрямках:

- за формою оподаткування – **direct tax** прямий податок, **indirect tax** непрямий податок ;
- за економічним змістом об'єкта оподаткування – **taxes on income** податки на доходи, **taxes on expenditure** податки, пов'язані з матеріальними витратами, **taxes on capital** податки на капітал, **taxes on transactions** податки на продаж, послуги та привілеї;
- залежно від рівня державних структур, які встановлюють податки – **federal tax** федеральний податок, **state tax** штатний / державний податок, **national tax** загальнодержавний податок, **local tax** місцевий податок, **municipal tax** міський податок, **EC tax** податок Європейського Союзу;
- за методом стягнення податків – **tax at source** податок у джерела, **self-assessed tax** податок, сплачений згідно самооцінки по декларації.

Кожен термін з вищенаведених груп, у свою чергу, може бути гіперонімом по відношенню до різних за своїми характеристиками груп гіпонімів. Наприклад, термін «прямі податки» **direct taxes** в англомовній термінології оподаткування є гіперонімом наступних груп термінів залежно від:

- об'єкта оподаткування – **income tax** податок на доходи, **capital tax** податок на капітал, **death tax / duties** податок на спадщину;
- суб'єкта оподаткування – **personal / individual income tax** податок на доходи фізичних осіб, **corporate income tax / corporation tax** податок на доходи корпорацій.

Гіперо-гіпонімічні відношення термінологічних одиниць на мовному рівні відображають зміни у перепідпорядкуванні понять терміносистеми, яке відбувається через зменшення / збільшення обсягів понять, що віддзеркалюють екстралінгвальні явища галузі. Наприклад, термін **death tax** ^{AmE} / **duties** ^{BrE} гіпонім по відношенню до терміна **income tax**, в сучасній терміносистемі є гіперонімом низки термінів, що позначають податки на спадщину: 1) **estate duties** ^{BrE} / **estate tax** ^{AmE} податок на передачу спадка; майно, а не нащадки, обкладаються цим податком, 2) **inheritance tax** податок на привілей отримати спадок; стягується з нащадків, 3) **generation-skipping tax** додатковий податок на дарування та спадщину, стягується у випадках, коли цінності переходять у власність через покоління та більше. Зазначена ієрархічна схема відбиває синхронний стан цієї ділянки терміносистеми, але складалася вона протягом двох століть: у 1797 році в США було введено **death duty** –

податок на спадщину у формі гербового збору; у 1862 році Конгрес США ввів податок на спадщину у формі inheritance tax, який згодом було відмінено як антиконституційний; ще одну спробу ввести його було зроблено у 1898 році і знову невдало; з початку XX століття в країні діяв так званий federal estate tax, який згодом було закріплено податковою реформою 1986 року у сучасній формі; помітивши, що населення намагається уникнути цього податку шляхом передачі прав на майно за життя, в 30-х роках XX століття було введено gift tax – податок на дарування, який довго вважався різновидом податку на спадок; у 1976 році Конгрес ухвалив закон про generation-skipping tax, коли державою знову були помічені певні механізми ухилення від оподаткування спадку [8, с. 3–10]. Таким чином, вивчення гіпонімії термінологіки сприяє адекватному відображенню синхронних відношень між елементами терміносистеми і дозволяє відповідно класифікувати терміни у лексикографічних матеріалах, правильно орієнтуючи користувачів поясненнями видових понять через родові.

Отже ми можемо зробити **висновок** про те, що гіперо-гіпонімічна організація досліджуваної термінології відбиває різнорівневі родо-видові зв'язки понять, структуруючи термінологіку відповідно до тематичної ієрархічної організації термінологічної системи оподаткування. Експлікаторами гіпонімії є відношення структурно-семантичної похідності та наявності інтегральної семи в значеннях термінів. Поліієрархічний тип гіперо-гіпонімії домінує над моноієрархічним у вузько окресленій терміносистемі оподаткування; родо-видові відношення виходять за межі досліджуваної терміносистеми, зв'язуючи лексикон у єдине семантичне ціле, у нашому випадку більш широку фінансово-економічну терміносистему і підпорядковану їй терміносистему оподаткування. Гіперо-гіпонімічні відношення термінів на мовному рівні відображають зміни у перепідпорядкуванні понять терміносистеми, яке відбувається через зменшення / збільшення обсягів понять, що віддзеркалюють екстралінгвальні явища галузі. Гіперо-гіпонімічна структурація спеціальної лексики, основана на відношеннях домінування й диференціації, є не тільки методом дослідження системності термінологічних одиниць, а й результатом пізнавально-класифікаційної діяльності людини, важливим способом пізнання наукової картини світу.

Перспективою подальшого дослідження вважаємо створення тематичної ієрархічної класифікації англійських термінів оподаткування з урахуванням усіх концептуальних груп термінів, що входять до концептуального апарату галузі, а також з урахуванням інших видів парадигматичних відношень термінологічної лексики – синонімічних та антонімічних, які, як правило, реалізуються, всередині гіперо-гіпонімічної ієрархії.

Література:

1. Міщенко А. Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу : монографія / А. Л. Міщенко. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 448 с.
2. Новиков Л. А. Гіпонімія // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2000. – С. 104.
3. Суперанская А. В. Общая терминология : Вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М. : Наука, 1989. – 246 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

4. Константінова О. В. Глосарій термінів оподаткування американського і британського варіантів сучасної англійської мови / О. В. Константінова. – Рівне : РІС КСУ, 2004. – 112 с.
5. Офіційний сайт Служби внутрішніх доходів США. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.irs.gov/>
6. Офіційний сайт Королівської податкової та митної служби Великої Британії. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <https://www.gov.uk/government/organisations/hm-revenue-customs>
7. Словник фінансово-правових термінів / [за заг. ред. д. ю. н., проф. Л. К. Воронової]. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Алерта, 2011. – 558 с.
8. Peat W. L. Federal Estate and Gift Taxation: An Analysis and Critique / W. L. Peat, S. J. Willbank – St. Paul : West, 1991. – 265 p.

УДК 811. 111 ' 37 + 811. 133 ' 37

О. А. Крисенко,

Донецький національний університет, м. Донецьк

СМС-ПОВІДОМЛЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ТА АНГЛІЙСЬКОМУ МОЛОДІЖНОМУ АРГО: СТРУКТУРНИЙ ТА СЕМАТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Стаття присвячена аналізу утворення й використання арготичних виразів, що започатковуються в СМС-меседжах. Об'єктом дослідження є лексичні особливості СМС-повідомлень у французькій та англійській мовах, які розглядаються в порівнянні структурних та семантичних особливостей арготичних одиниць. Особлива увага приділяється усеченим лексичним формам молодіжного арго. Систематизація словотворчих моделей та їх порівняння дає нам право говорити про те, що арготична лексика має в своїй структурі емоційний та оцінний компоненти, які роблять ці мовні одиниці яскравим способом вираження суб'єктивного ставлення молоді до сучасної дійсності.

Ключові слова: варіативність мови, смс-повідомлення, арготична лексика, структурні та семантичні особливості, експресивність, оцінність.

СМС-СООБЩЕНИЯ ВО ФРАНЦУЗСКОМ И АНГЛИЙСКОМ МОЛОДЕЖНОМ АРГО: СТРУКТУРНЫЙ И СЕМАТИЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ

Данная статья посвящена анализу образования и использования арготических выражений, которые берут свое начало в СМС-сообщениях. Объектом исследования выступают лексические особенности СМС-сообщений во французском и английском языках, которые рассматриваются в сравнении структурных и семантических особенностей арготических единиц. Особое внимание уделяется усеченным формам слов молодежного арго. Систематизация словотворческих моделей и их сравнение дает нам право говорить о том, что арготичная лексика имеет в своей структуре эмоциональный и оценочный компоненты, которые делают такие языковые единицы довольно ярким способом выражения субъективного отношения молодежи к современной действительности.

Ключевые слова: вариативность языка, СМС-сообщения, арготичная лексика, структурные и семантические особенности, экспрессивность, оценочность.

SMS-MESSAGES IN THE FRENCH AND ENGLISH YOUTH ARGOT: THE STRUCTURAL AND SEMANTIC ASPECTS

This article is devoted to the research of argo use and forming in the French and English SMS-messages. The object of the study is the lexical features of SMS-messages in the compared languages, which are discussed in terms of their structural and